

Mysl, kognice, Já: pohled za zrcadlo

SOC570 Sociální gerontologie

20/11/2017

Mgr. Táňa Sedláková

ŽIVOT 90
pro seniory a jejich blízké
www.zivot90.cz

SOKRATOV INŠTITÚT

j a b l k o

zrejmé

Prečo „psychológia“ v sociálnej gerontológii?

(Čím) Môže byť psychológia pre gerontológiu užitočná?

Ukážky oblastí:

Kognitívne zdravie seniorov (Kognitívni psychologie, klinická psychologie)

Finančné zneužívanie (Sociálna psychológia, poradenstvo, pst)

(Čím) Môže byť psychológia pre gerontológiu užitočná?

SOC507

- gerontopsychológia/ geropsychológia/ gerontologická psychológia
- American Psychological Association
  - **1945: APA Division 20** - Division on Maturity and Old Age
dnes: Adult Development and Ageing
  - **1986:** Journal Psychology and Aging
  - **1998:** Comittee on Aging (CONA) and the Office on Aging
  - dnes tiež: APA Division 12, Section II – Clinical Geropsychology
- 2010 – špeciálizácia v APA – Professional Geropsychology

Gerontologické disciplíny

biologická g.

enviromentálna g.

klinická g. (geriatria)

Sociálna gerontológia (*Birren, Butler*)

sociológia veku a starnutia

demografia

psychológia starnutia (*Neugarten, Baltes*)

sociálna práca pre starších

naratívna g. (*Randall, Kenyot*)

kultúrna g. (*Gilleard, Higgs*)

Aging studies (*Katz*)

. dôraz na interdisciplinárnosť vo výskume aj praxi.

-
- Journal of Applied Developmental Psychology
  - Psychology and Ageing
  - Journals of Gerontology – Series B Psychological Sciences and Social Sciences
  - Journal of Aging Studies
  - Journal of Aging and Identity
  - International Journal of Ageing and Later Life
  - International Journal of Aging and Human Development
  - Journal of Intergenerational Relationships
  - Ageing and Society
  - ...
  - ...
  - ...
  - ...
  - Positive Ageing Newsletter
  - Human Values in Aging Newsletter

(Čím) Môže byť psychológia pre gerontológiu užitočná? SOC507

V čom môže geropsychológia prispieť? (Gatz, Snyder, DiGillio, 2016)

Neuroscience

Decision Science
and Behavior
Economics

Self-management
and behavior
change

Technology

Diversity and
stereotyping

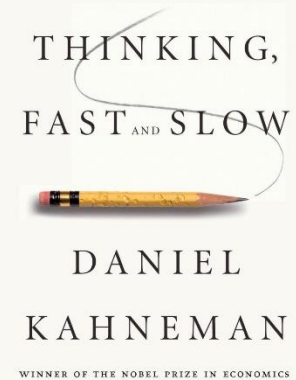
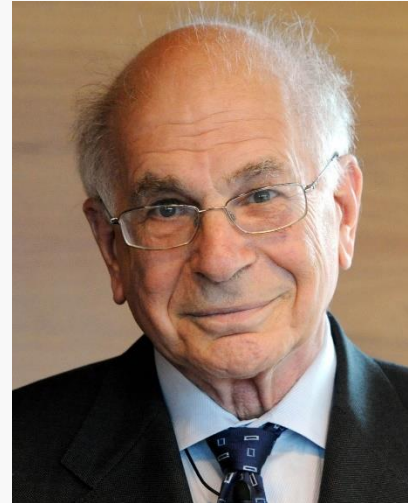
Neuroscience

- vývoj v neurozobrazovacích vedách
  - PET: pozitronová emisná tomografia
  - fMRI: funkčná magnetická rezonancia
- normálne kognitívne starnutie – patologické zmeny
- neurokognitívne deficity – vulnerabilita
- „*brain health is the product of a lifetime*“
  - protektívne faktory
  - rizikové faktory
- optimálna mozgová činnosť - základ zdravého starnutia (Neuroculture)
- **PR: Experience Corps**

Decision Science and Behavior Economics

- Keheman, Tversky – prospect theory
  - Daniel Keheman – 2002: Nobelova cena za ekonómiu
  - rozhodovanie:
    - počas life-spanu (např. spoření)
    - voľba času, kedy do penzie
- PR.** zdravotné poistenie, podstúpenia liečby, voľba medicínskeho zákroku, dedenie majetku a pod.

Self-management
and behavior
change

- manažment pitia, fajčenia, cvičenia, ...
- nové diéty, komplexné lekárske režimy
- individual vs. relational autonomy
- zvyky - „*automatic responses in which a specific context becomes associated with a particular behaviour*“
- u starších ľudí intaktné, u ľudí s kognitívnym obmedzením zachované

PR: adherence – antihypertenzíva

(Čím) Môže byť psychológia pre gerontológiu užitočná? SOC507

Technology

1. Používanie technológií
  - generačné rozdiely (digital migrants)
  - riziko spreneverenania financií, ochrany súkromia
  - dôležité: kognitívne schopnosti, computer self-efficacy, c. anxiety
2. Technológie ako súčasť výskumu
  - monitorovanie a súčasne promoting of healthy ageing
3. Technológie ako súčasť LTC
  - **PR: Cognitive orthotics**
  - elektronické zdravotné záznamy – riziká?

Diversity and stereotyping

- Čo to znamená byť členom cieľovej skupiny stereotypizácie?
- Sebavnímanie
  - Riziko internalizácie stereotypu
  - Expectations (PR: deprese), membership (PR: dôchodca)
  - Začlenenie vekového stereotypu do future self
- Caring relationship
  - Najčastejšie: both warm and incompetent
  - Tendencia pomáhať a zároveň ľútosť – zdravý základ?
  - **PR: psychoterapie, suicidal ideation**

- klinická (gero)psychológia – geriatra
- pamäť, pozornosť a exekutívne funkcie
- organicky podmienené poruchy vo vyššom veku (demencie, delíria...)

bez kognitívneho deficitu

subjektívne poruchy pamäti

mild cognitive impairment

demencia

- Z kultúrneho hľadiska
  - riziká posilnenia neurokultúry,
  - dôraz na buzzy bodies,
  - normatívnosť,
  - ...

Príklady projektov z Nemocnice sv. Anny

bez kognitívneho
deficitu

subjektívne poruchy
pamäti

**mild cognitive
impairment**

demencia

Mild cognitive impairment

- subjektívne poruchy pamäte (2 týždne)
- sebestačnosť
- heterogénna skupina ľudí
- často preklinické štádium demencie (15%)
- Dg: neuropsychologické vyšetrenie plus MRI plus biomarkery
- formy:
  - A) amestické
  - B) neamnestické

(Nikolai et al., 2013, Knopman, Petersen, 2014)

bez kognitívneho
deficitu

subjektívne poruchy
pamäti

mild cognitive
impairment

demencia

Dg kritéria:

- zmeny v psychickom fungovaní (6 mesiacov)
- pokles pamäti mierneho, stredne ťažkého až ťažkého stupňa
- pokles ďalších kognitívnych funkcií (orientácia, plánovanie)
- zmeny v emocionálnej kontrole a motivácii (apatia, podráždenosť, netaktnosť)
- obmedzená sebestačnosť

- prvé príznaky najčastejšie rozpozná rodina
- skrínigové metódy – všeobecný lekár (MMSE, MoCa)
- komplexné vyšetrenie – špecializovaný neurológ

*Zadajte svojej kolegyni/ kolegovi
skrining kognitívnych funkcií MMSE ...*

Ako ste sa cítil/-a pri zadávaní tohto testu?

Aké to pre vás bolo odpovedať?

Ako skrining dopadol?

Demencie z hľadiska etiológie, pôvodu:

1. Alzheimerova demencia
2. Vaskulárna demencia
3. Fronto-temporálna demencia
4. Demencia pri Parkinsnovej chorobe
5. a i. (Nikolai et al., 2013)

demencia

Vaskulárna demencia

- 15-20% demencií - hypertenzia, diabetes, obezita
- nerovnomerné deficity
- rýchly začiatok (depresie) - potenciál rehabilitácie

Fronto-temporálna demencia

- 5% demencií
- poruchy správania

1. Alzheimerova demencia
2. Vaskulárna demencia
3. Fronto-temporálna demencia
4. Demencia pri Parkins. Chorobe
5. a i. (Nikolai et al., 2013)

Demencia Alzheimerovho typu

- **etiológia:** ireverzibilné organické poškodenie mozgu, často kombinovaná
- **formy:** so skorým začiatkom (do 65r)/ s neskorým začiatkom (65+)
- **prevalencia:** vek, RA je rizikový faktor, cca 2-2,5% 65 ročných
- **štádia**
  - **ľahká:** narušenie učenie nových informácií (edukácia)
  - **stredne ťažká:** znížená orientácia (podpora)
  - **ťažké (terminálne):** nerozpoznávanie druhých (péče a pomoc)

*V skupinách po 3-4 študentov kriticky
diskutujte
neurologické správy ...*

Sociálna stigma Alzheimerovej demencie

- mýty a stereotypy
- nedostatok informácií (aj praktickí lekári)
- obavy a strach
- nepripravenosť rodín
- medzigeneračné poradne, linky dôvery ...

Ďalší priestor na rozvoj

- dlhodobá starostlivosť
- technológie a LTC
- podpora rodiny a opatrovateľov
- migrácia opatrovateliek

Terapia:

Akú úlohu môže zohrávať stigma DAT v adaptácií na zmeny kognitívnych funkcií?

Alive Inside: How the Magic of Music Proves Therapeutic for Patients With Alzheimer's and Dementia

- *“Illegal or improper use of a vulnerable adult’s funds or property for another person’s profit or advantage”*

(AARP International, 2006)

- 2. najrozšírenejšia forma zneužívanie starších v USA
  - tradičné – netradičné formy zneužívania (hybrid forms)
  - 1/20 – MCI, AD (Acierno at al, 2010)
  - deje sa neprieč ekonomickými skupinami
  - niekedy je nezámerná (kultúrne rozdiely, napr. generosity)
- starší – riziková skupina
  - celoživotné finančné úspory
  - sociálna izolácia
  - kognitívne zmeny
  - rola pečujúceho – autonómia

- *“Illegal or improper use of a vulnerable adult’s funds or property for another person’s profit or advantage”*

(AARP International, 2006)

- ťažké odhaliť

- 60% rodinnými členmi (17% susedia a priatelia, 15% pečujúci)
- pozícia dôvery (Peterson et al., 2014)

- prejavy FE:

- FE is the improper use of funds, property or resources by another individual

- Zahŕňa (ale nie je obmedzené na):

lúpeže, krádeže, finančné podvody, falošné nárokovanie majetku, nelegálny prevod majetku, donucovanie k prevodu majetku, zabránenie prístupu k majetku, odobranie svojprávnosti s cieľom získať majetok, spreneverenie peňazí,...

- *“Illegal or improper use of a vulnerable adult’s funds or property for another person’s profit or advantage“*

(AARP International, 2006)

- **Rizikové faktory:**
  - výraznejšie kognitívne zmeny, príp. demencia (vplyv na rozhodovanie a úsudok)
  - potreba asistencie pri každodenných činnostiach
  - sociálne vylúčenie a izolácia
  - osamelosť a proces smútenia
  - nedostatok sociálnych služieb
  - ...

- *“Illegal or improper use of a vulnerable adult’s funds or property for another person’s profit or advantage”*

(AARP International, 2006)

- **Dôležitú rolu hrá:**
  - finanční autonomie (ženy)
  - kapacita spravovať finance a rozhodovať o nich
  - neschopnosť odhaliť finančné zneužívanie vs. oslabená kapacita
- **Metódy skúmania:**
  - Dotazníky „face to face“
  - Dotazníky telefonicky
  - Experimenty
  - ...?

- *“Illegal or improper use of a vulnerable adult’s funds or property for another person’s profit or advantage”*
(AARP International, 2006)

*Ako týchto ľudí chrániť bez obmedzovania ich autonómie?
Ako daný jav preskúmať a zamedziť jeho rozširovaniu?*

*V menších skupinách navrhnete design
skúmania finančného zneužívania seniorov
s oslabenými kognitívnymi schopnosťami?*

Úzkostné stavy, depresie, závislosti

SOC507

- **univerzálnosť ľudských potrieb**
- rizikové životné podmienky
  - sociálna izolácia ako životná podmienka
  - straty a maladaptívne reakcie na ne

Možné psychické ťažkosti

- **úzkostné stavy**
  - častejšie u tých, ktorí nimi trpeli celoživotne
  - skôr prechodné reakcie na stratu
- **depresívne tendencie**
  - nesúvisí so starnutím ako takým, ale GDS
- **suicídálne pokusy**
- **paranoidné psychózy**
  - súvis s ekonomickou a sociálnou situáciou
  - nadmerná neistota

Psychoterapia a psychologické poradenstvo

SOC507

- **Freud:** 50 rokov ako limit pre indikáciu pst
- **typy poradenstva**
  - naratívne poradenstvo
  - smútkové poradenstvo
  - medzigeneračné poradenstvo
  - doplnkové: reminiscenčná terapia, muzikoterapia, arteterapia a pod.
- **miesta poskytovania**
  - privátne praxe,
  - externý psychológovia v DPS, JIP, LDN ...
  - špecifické organizácie ako napr. Život90, Elpida, Diecézna charita ...
- **špecifiká staršieho človeka ako klienta služby psychologa**
- **špecifiká geropsychológov v DpS**
- **oblasti činnosti** (Orbach, 2003)

Stárnutí: Je věk jenom číslo? Ageing: Is age just a number?

t.sedlakova@gmail.com

Povinná literatúra:

Gatz, M., Snyder, M. A., DiGilio, D. A. (2016). Psychology 's Contribution to the Well-Being of Older Americans. *American Psychologist*, Vol 71(4), 257-267.

Baltes, Paul B., a Jacqui Smith. (2003). New frontiers in the future of aging: From successful aging of the young old to the dilemmas of the fourth age. *Gerontology*, 49(2): 123–35.

Rozširujúca literatúra:

Newman, B. M., Newman, P. R. (2012, 2015). Development through life: A psychosocial approach.

Negatívne stereotypy a ich dôsledky

Levy, B. R., Slade, M. D., Kunkel, S. R., Kasl, S. V. (2002). Longevity increased by positive self-perceptions of aging. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(2), 261-70)

Palmore, E. (2001). Th ageism survey: First findings. *Gerontologist*, 41, 5, 572-575.

Robertson, D. A., King-Kallimanis, Bellinda L., Kenny, R. A. Negative perceptions of aging predict longitudinal decline in cognitive function. *Psychology & Aging*. 31(1).

Robertson, D. A., Kenny, R. A. (2016). I 'm too old for that – The association between negative perception of aging and disengagement in later life. *Personality and Individual differences*.

Finančné zneužívanie seniorov

- Conrad, K. J., Iris, M., Ridings, J. W., Langley, K., Wilber, K. H. (2010). Self-reported measure of financial exploitation of older adults. *The Gerontologist*, 50(6), 758-773.
- Peterson, J. C., Burnes, D. P. R., Caccamise, P. L. et al. (2014). Financial exploitation of older adults: A population-based prevalence study. *Journal of General Internal Medicine*, 29(12):1615-23. doi: 10.1007/s11606-014-2946-2.
- Lichtenberg, P. A. (2016). Financial Exploitation, Financial Capacity, and Alzheimer's Disease. *American Psychologist*, 71(41), 312-320

Úzkosti, deprese a závislosti

- Cooley, S., Detch, I. M, Haper, M. S. et al. (1998). What practictionnaires should know about working with older adulfs. APA.*
- Orbach, A. (2003). *Counselling older clients*. London: Sage.
- Tavel, P. (2009). *Psychologické problémy v starobe I*. Pusté Uľany: Schola philosiphica.
- Tavel, P. (2009). *Psychologické problémy v starobe I*. Pusté Uľany: Schola philosiphica
- Tetzner, J., Schuth, M. (2016). Anxiety in late adulthood: Associations with gender, education, and physical and cognitive functioning. *Psychology & Aging*. 31(5), 532-544. 13p. DOI: 10.1037/pag0000108.

Klinická psychológia a neuropsychológia

Williams, S. J., Higgs, P., Katz, S. 2011. Neuroculture, active ageing and the „older brain“: problems, promises and prospects. *Sociology of Health and Illness*, 34 (1).

Knopman, D. S., Petersen, R. C. (2014). Mild cognitive impairment and mild dementia: A clinical perspective. *Concise Review for Clinicians*, 89(10): 1452- 1459.

Nikolai, T., Vyhnálek, M., Štěpánková, H., Horáková, K. (2013). Neuropsychologická diagnostika kognitívneho deficitu u Alzheimerové nemoci. *Psychiatrické centrum Praha*.